

мірою можуть стосуватися і роману В.М.Шкляра «Чорний ворон. Залишенець». Бо в умовах сучасної російсько-української війни очевидно, хто ближчий нашому школяреві: бунтар Чіпка чи холодноярівські повстанці, які дивним чином згодом воскреснуть у героях-апошниках «Чорного сонця» того ж таки Василя Шкляра.

Література

1. Навчальні програми для учнів 10-11 класів <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/ukr.lit.-10-11.-riven-standartu.docx>
2. Горліс-Горський Ю.Ю. Холодний Яр: спогади осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру. / Упор. Р.Коваль. К: Історичний клуб «Холодний Яр», 2010. 512с.
3. Три розмови про Україну / Патріарх Київський та всієї Руси-України Філарет, Василь Шкляр, Микола Вересень, В'ячеслав Кириленко. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 288с.

Євгеній Чернухін,
кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України

УРУМСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: НЕДОСЯЖНА МРІЯ ЧИ НАЙБЛИЖЧЕ МАЙБУТНЄ?

Ключові слова: уруми Надазов'я, Валерій Кіор, загрожені мови, корінні народи

Виняткова важливість навчання рідної мови для повноцінного розвитку дитини давно не піддається сумніву в сучасній педагогічній науці, а шкільні літературні курси акумулюють, на відміну від фольклору, сутність етнічно забарвленої (лінгвістичної) картини світу, яка вже перетравлена індивідуальним сприйняттям автора і підготовлена фахівцями для її передання поточним і наступним поколінням у найбільш прийнятному вигляді.

На жаль, ще не всі народи мають доступ до навчання рідної мови, а відтак рідна література залишається справою приватного попиту і не використовується як інструмент суспільного виховання. В Україні до освітньо нелегітимізованих носіїв мов і літератур належать тюркомовні уруми Надазов'я, субетнічна група в складі нащадків християн, переселених з Кримського ханату в 1778–1780 рр. Сьогодні урумська мова належить до низки найбільш загрожених мов народів України, офіційно не використовується у

громадському житті, перебуває в ситуації мовного зсуву (заміна її російською мовою), не є кодифікованою і не може бути предметом вивчення в межах навчальних програм, затверджених МОН України. Факультативно проводиться навчання урумської мови поодинокими ентузіастами так званих «недільних» шкіл. Самі ж уруми, як і їхні сусіди румеї, не визнаються корінним народом України [1].

На відміну від грекомовних румеїв, уруми досить довго перебували в певному культурному забутті. Перші поезії урумською мовою почали друкуватися в машинописному літературному альманасі греків Надазов'я і місцевих газетах лише у 1970–х рр. На час появи цих перших авторських текстів урумською мовою література їхніх сусідів – грекомовних румеїв, налічувала вже понад 100 років власного розвитку. У цьому сенсі урумська література є зовсім молодою, без розлогої історії і видатних персоналій. Натомість зіставний розгляд обох літератур може допомогти скласти цілісну картину етнічного розвитку обох громад у сенсі розвитку їхньої самоідентифікації та етнокультурного самовиявлення, що важливо для моделювання їхнього майбутнього в сучасному світі.

Засновником і «першим» великим поетом урумської літератури вважається Валерій Іванович Кіор. Він дебютував у 1990 р. з поетичною збіркою «Хасевет йазмахлары» [2]. У 1997 р. вийшла друга збірка поезій, але вже російською мовою – «Потерять и найти». Сьогодні твори Валерія Кіора перекладені грузинською, турецькою, узбецькою та українською мовами. Валерій Кіор був співавтором і упорядником збірки творів літераторів-греків Надазов'я «Моя Еллада – Україна!» (1998), антології художньої літератури греків Надазов'я [3]. Згодом Валерій Кіор успішно почав писати прозові твори. Для поезики Валерія Кіора очевидні зв'язки зі східною поетичною традицією. Хоча у своїй творчості поет демонструє знання європейської літератури, загалом його поетична мова – це мова Сходу, з її виразністю та особливим образним інструментарієм, який наслідує урумській народній творчості, що формувалася «на базі народнопоетичної творчості тих кримськотатарських поселень Криму, звідки вони прибули до Надазов'я» [4, с. 15]. В одному з віршів («Прохання») поет висловив бажання посадити на його могилі пагони верби, які б нагадували йому «очі синів». Образ дитячих очей («Балларым го'злеры») є характерним для поета: *Тымар суйу мана олсун / Балларымын герчек го'злер – Нехай мені живою водою будуть дітей моїх правдиві очі...* [2, с. 44]. У вірші «Балалыгым чохрагы - Джерело дитинства» автор звертається до питань самоусвідомлення і самоідентифікації [2, с. 50]. У вірші «Туш - Сон» змальована зміна почуттів героя від суму до страху й відчаю. Символіка віршів «Хасавет» (Сум), «Анама» (Мойй матері) занурює читача в світ східної культури й зокрема культури греків Надазов'я (образ птаха-Фенікса), однак при цьому поет уживає

образ європейської літературної спадщини – образ Беатріче: *Атеи-хушу тутмадым, анам / Бен онсуз хыдрыйдым Беатриче / Вар ханат / Ама учтрамай ичтэ / Дэ дечейдыр тэк-тэ / йазмага – Я Жар-Птицю, мамо, не вхотив / Без неї шукав я Беатриче / Є перо, але не жар-птиці / І годиться тільки для письма* [2, с. 52]. Загалом у своїй творчості поет відбиває широкий спектр життєвих тем і почуттів: пише про красу, кохання, смерть та вічні загальнолюдські цінності крізь призму філософських роздумів героя [5].

В особі Валерія Кіора уруми одержали водночас і першого національного поета, і засновника урумської літератури. Його ж можна вважати за засновника літературної урумської мови, хоча це питання є складнішим з огляду на різницю між урумськими діалектами й мовотворчі процеси, які визначатимуть їхнє майбутнє. Певний час поет активно виступав за відродження рідної мови, але не був підтриманий громадою, яка в цілому перебуває у властивій їй століттями інерційній фазі «очікування». Характерною виявилася й очевидна відмова поета від написання віршів рідною мовою на користь російської (приклад мовного зсуву). Майстерність першого урумського поета, художня зрілість і міжнародне визнання його творчості, трагічність соціальної позиції складають своєрідне тло, яке дозволяє нам уважніше поглянути на причини, що заважають подальшому поступу урумської літератури. Насамперед, це соціально-економічний стан урумської громади, політичні конкуренція і доцільність, якими керуються її лідери, консервативні погляди державних і місцевих еліт, які не сприяють розвиткові тих соціально-культурних феноменів, які їм суперечать.

Поява нової літератури завжди є винятковою подією, наслідки якої важко передбачити, адже йдеться не тільки про те, що народ одержує дієвий інструмент для відтворення національної культури і виховання наступних поколінь, але й про появу нового чинника у взаємодії з іншими народами. Інституалізація літератури, як власне й мови освіти і офіційного спілкування, надає народу нового статусу, робить його повноцінним членом світової цивілізаційної спільноти. Недарма за різних часів тоталітарні режими намагалися нав'язувати народам своєрідні «інваріанти» мови, літератури, ідеології тощо, аби позбутися зайвих національних особливостей «вторинних» народів і літератур та унеможливити зростання національно-культурного розмаїття суспільства, яке сприймалося як недолік.

Урумська література, що так несподівано розквітла в незалежній Україні, опинилася разом із румейською в лещатах нової бюрократії, яка вже 30 років поспіль не бажає визнати за румеями та урумами Надазов'я право на збереження національної ідентичності і розвиток рідних мов, і в кофлікті з консервативною частиною громади, яка давно примирилася з мовною асиміляцією. Чи матимуть прийдешні покоління урумів можливість навчатися

рідною мовою і знайомитися з рідною літературою, чи на них чекає штучна російсько-українська освітня сумішка в якості мовно-літературного інваріанта, покаже найближче майбутнє.

Література

1. Яворська Г. Загрожені мови на ураженій мапі // Загрожені мови. Кримськотатарська та інші тюркські мови в Україні : збірник наукових праць / НАН України, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. Київ, 2016. С. 5-17.
2. Кіор В. И. Хасавет йазмахлары – Печальные письма: Стихи, монологи, венки сонетов. Донецьк: Донбас, 1990. 140 с.
3. Кардьяко лого. Ана дылин лафа. Слово рідне : Антологія художньої літератури греків Приазов'я: поезія та проза. Донецьк: Донбас, 2005. 304 с.
4. Гаркавець О. А. Уруми Надазов'я. Історія, мова, казки, пісні, загадки, прислів'я, писемні пам'ятки. Алма-Ата 1999. 624 с.
5. Сардарян К. Г. Поетична спадщина урумського поета – Валерія Кіора (філософський аспект) // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. XXIII, ч. 2. С. 134-142.

Галина Шумицька,
*докторка філологічних наук,
професорка кафедри журналістики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

БАГАТОМОВНА ОСВІТА В ЗАКЛАДАХ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК ШЛЯХ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ МОВНОГО ПИТАННЯ

Ключові слова: багатомовна освіта, національні меншини, освітній процес, всеукраїнський експеримент, українсько-угорська міжвідомча робоча група з питань освіти

Позитивний досвід упровадження елементів багатомовної освіти у шкільний освітній процес засвідчують результати Всеукраїнського експерименту «Формування багатомовності дітей та учнів: прогресивні європейські ідеї в українському контексті», співорганізованого МОН України та Офісом Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин: це дає змогу поліпшити рівень викладання української мови як державної, зберігаючи при цьому вивчення предметів рідною, що засвідчує конкретний поступ в оптимізації мовної ситуації в освітній галузі України [5]. Проте аналіз поточної ситуації засвідчує потребу в активному поширенні інформації про результати експерименту та його масштабуванні, можливо, через порівняно невелику кількість освітніх закладів, які взяли у ньому участь.